

Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO)

Advies over de thematische nota 'Leefmilieu' van de Directie-Generaal Internationale Samenwerking (DGIS)

- **Gevraagd door Staatssecretaris voor Internationale Samenwerking, de heer Eddy Boutmans, in een brief van 18 september 2002**
- **Vorbereid door de werkgroep Internationale betrekkingen**
- **Goedgekeurd door de Algemene Vergadering van 17 december 2002 (zie bijlage 1)**
- **De originele taal van dit advies is het Frans**

1. Samenvatting

- [1] De raad herinnert aan de principes en opmerkingen die hij heeft geformuleerd in zijn algemeen advies over het geheel van de sectorale en thematische nota's. Voor wat betreft de nota 'Leefmilieu', meent de raad dat het een zeer goede nota is, met een concrete strategie, waardoor het een operationeel document is. De raad waardeert de band die erin wordt gelegd tussen milieu en armoede.
- [2] De FRDO is van mening dat de milieuproblematiek meer steun verdient op politiek niveau en een bekommernis moet zijn van de hele regering. Hij spoort DGIS aan om in haar actie rekening te houden met de doelstellingen vastgelegd door de Top van Johannesburg, meer waardering te geven aan en gebruik te maken van de ervaring die de Belgische samenwerking en de in dit verband bevoegde indirecte actoren, zowel in het Noorden als in het Zuiden, hebben opgedaan inzake ontwikkelingsprojecten die bijdragen tot een beter leefmilieu.
- [3] De FRDO stipt enkele thema's aan die meer aandacht verdienen: onder andere een betere steun aan duurzame productie- en consumptiewijzen, de aanpak van het probleem van giftige stoffen en bevordering van een duurzame landbouw.
- [4] Voor wat betreft het te volgen beleid, meent de FRDO dat DGIS erop moet toezien dat de steun die het biedt, wordt aangewend op een wijze die strookt met de duurzame ontwikkelingsprincipes. De raad onderstreept het belang van de politieke dialoog, van een efficiënte coördinatie tussen de ministeriële departementen en van een integratie van de milieuaspecten in de verschillende beleidslijnen.
- [5] De FRDO overloopt enkele instrumenten die doelen op een betere integratie van de milieuzorg in de actie van DGIS, en vraagt DGIS een jaarlijkse evaluatie te doen van de uitvoering van de strategie en om dynamische instrumenten te ontwikkelen voor de opvolging van en het toezicht op de gemaakte vorderingen.

2. Algemene opmerkingen over het geheel van de sectoriele en thematische nota's

- [6] De raad herinnert aan de principes en opmerkingen die hij formuleerde in zijn algemeen advies over het geheel van de sectorale en thematische nota's (zie algemeen advies over de sectorale en thematische strategische nota's van DGIS, 2002A15N). In dat advies herinnert de raad onder meer aan het feit dat de thematische en sectorale nota's aan het begin van de procedure hadden uitgewerkt moeten worden om zodoende de uitwerking van de geografische nota's te begeleiden en de gemengde commissies te voeden. De raad stelt vast dat tot op heden, omwille van de timing, de gemengde commissies werden georganiseerd alvorens te beschikken over de strategische nota's per land. Zo werden ook de geografische nota's voor het merendeel uitgewerkt alvorens het grootste deel van de sectorale en thematische nota's beschikbaar was. De FRDO betreurt deze situatie die

het operationele karakter aantast van de verschillende strategische nota's, zowel de sectorale en thematische – die niet dienden als basis voor de redactie van de geografische nota's - als de landennota's die, tot op heden, niet beschikbaar waren voor de voorbereiding van de gemengde commissies.

- [7] Vervolgens, op vlak van nut voor de eindgebruiker, stelt de FRDO vast dat in enkele nota's, de te gebruiken strategie niet voldoende duidelijk gedefinieerd is om operationeel te zijn. De delen "analyse van de situatie" en "lessen uit het verleden" zouden korter moeten zijn, terwijl het deel gewijd aan de eigenlijke strategie en het actieplan meer uitgediept en de operationele keuzes explicieter zouden moeten worden. De FRDO beveelt DGIS voor deze weinig operationele nota's aan een document uit te werken bestemd voor de agent op het terrein waarin enkel de concrete elementen van de strategie worden opgenomen.
- [8] De raad is evenwel van mening dat deze opmerking minder van toepassing is op de milieunota. Er moest immers een grondige analyse van de problematiek komen die als basis kon dienen voor een nieuwe strategie.
- [9] De raad dringt erop aan dat de strategische nota's zouden dienen als basis voor de politieke dialoog tussen België en de partnerlanden. Het is bijgevolg belangrijk dat de nota's voldoende concreet en operationeel zijn om zodoende het politiek overleg doeltreffend te begeleiden.
- [10] De FRDO is van mening dat DGIS een procedure zou moeten opstarten waarmee regelmatig de tenuitvoerlegging van de in de nota's vooropgestelde doelstellingen kan worden gecontroleerd.
- [11] De raad raadt DGIS aan erover te waken dat de nota's, programma's en projecten zich aanpassen aan de nieuwe problemen die zich in de partnerlanden voordoen en dat ze de internationale en Europese verworvenheden integreren.

3. Algemene beoordeling van de nota Leefmilieu

- [12] De FRDO heeft een bijzondere waardering voor de themanota "Leefmilieu". Dit is een belangrijk document dat onbetwistbaar een stap voorwaarts betekent in het meer rekening houden met het milieu in de ontwikkelingshulp. De nota is duidelijk en begrijpelijk. De uitgestippelde strategie is zeer concreet, zodat dit document bijzonder bruikbaar is. Het actieplan is zeer goed uitgewerkt, realistisch en coherent met de analyse. De bijlage (pertinentiecriteria voor de prioritaire criteria) geeft een goed overzicht van concrete voorbeelden van interventies in zes prioritaire actiegebieden. De raad betreurt evenwel dat een samenvatting ontbreekt.
- [13] De raad waardeert de analyse die in de nota wordt gemaakt van het verband tussen milieu en armoede. Hij steunt de visie dat de aantasting van het milieu een impact heeft op de overlevingsmiddelen en de sanitaire situatie van armen en dat milieuproblemen hun kwetsbaarheid nog verergeren. De raad treedt de analyse bij waarin armoedebestrijding en milieubehoud twee convergerende doelstellingen zijn die beide essentiële hoekstenen zijn in een strategie voor duurzame ontwikkeling.
- [14] De FRDO stelt het bijzonder op prijs dat de nota de link legt met de principes van de Verklaring van Rio, die bijzonder relevant zijn voor wat betreft milieubeleid inzake internationale samenwerking (o.a. het principe van de gemeenschappelijke maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid, het integratieprincipe voor de componenten van de duurzame ontwikkeling...). De raad waardeerde ook het accent op de verantwoordelijkheid van de industrielanden.

4. Opmerkingen over de nota "Leefmilieu"

4.1. Algemene opmerkingen

- [15] De raad is van mening dat het milieu gesteund moet worden door het hoogste politieke niveau. De milieukwestie moet, zowel in de samenwerking als in het economische verkeer met de ontwikkelingslanden, een bekommernis zijn voor elke regering, in het bijzonder voor de minister van Begroting en Financiën en meer bepaald bij zijn handelingen in het IMF.
- [16] De FRDO acht het essentieel om de standpunten van België en die van andere milieubewuste donorlanden, zoals de EU, Noorwegen, Zweden, Denemarken, Nederland, Duitsland, Groot-Brittannië en Canada, op elkaar af te stemmen.

4.2. Integratie van de resultaten van de Top van Johannesburg in de acties van DGIS

- [17] De raad meent dat DGIS in haar actie en in haar strategische nota's – bij toekomstige revisies – de doelstellingen vastgelegd op de Top van Johannesburg inzake leefmilieu en ontwikkeling moet opnemen. In verband met deze twee thema's werden op de Top volgende beslissingen genomen (zie in bijlage de volledige tekst):

op het vlak van armoedebestrijding:

- de beschikbaarheid van drinkbaar water en sanitaire voorzieningen;
- de verbetering van de toegang tot energiediensten die betrouwbaar, betaalbaar, economisch leefbaar, sociaal aanvaardbaar en milieuvriendelijk zijn;

op het vlak van de verandering van niet duurzame productie- en consumptiewijzen:

- de ondersteuning van gewestelijke en lokale programma's bedoeld om de trend om te buigen en naar een meer duurzame productie en consumptie te streven;
- de integratie van duurzame productie- en consumptiewijzen in de politieke krachtlijnen;
- de bevordering van de ecologische en sociale verantwoordelijkheid en de transparantie in de zakenwereld;
- de diversifiëring van het energie-aanbod;
- de transportdiensten en-systemen;
- de inperking van het afval en van de recyclage;
- chemische producten en gevaarlijk afval;

op het vlak van de bescherming en het beheer van natuurlijke rijkdommen:

- beheer van de natuurlijke rijkdommen;
- beheer van de watervoorraden;
- oceanen, zeeën, eilanden en kustzones;
- duurzaamheid in de exploitatie van visrijdommen;
- bescherming van het zeemilieu;
- klimaatveranderingen;
- atmosferische vervuiling;
- droogte en woestijnvorming;
- biodiversiteit;
- duurzaam bosbeheer;

op het vlak van gezondheid en duurzame ontwikkeling:

- gezondheidszorgsystemen;
- ademhalingsaandoeningen en andere gezondheidsproblemen als gevolg van de atmosferische vervuiling.

4.3. Analyse van de situatie en lessen uit het verleden

- [18] De FRDO betreurt dat de nota, nadat de link is gelegd tussen armoede en milieu in de "analyse van de situatie", daarna in het onderdeel "lessen uit het verleden" niet verwijst naar de ervaring die de Belgische samenwerking heeft opgebouwd inzake ontwikkelingsprojecten die bijdragen tot een beter milieu. Op blz. 28 b.v., punt 2.1.4, benadrukt de nota (i.v.m. de ontwikkeling van de capaciteiten van de ontwikkelingslanden) dat "*Expertise voor het aanpakken van de lokale milieuproblemen is daardoor nauwelijks beschikbaar.*" In veel ontwikkelingslanden heeft de overheid nochtans projecten opgezet met onder andere milieu-objectieven, zoals bijvoorbeeld projecten die te maken hebben met watervoorziening. Die projectenexpertise, die de link legt tussen ontwikkeling en milieubescherming, zou opgewaardeerd moeten worden in de toekomstige acties van DGIS.
- [19] DGIS dient ook meer aandacht te besteden aan de lokaal opgebouwde ervaring (traditionele kennis) inzake milieubescherming. Als pioniers in ontwikkeling en milieubescherming hebben de onrechtstreekse actoren uit het noorden en het zuiden ter zake een grote ervaring en expertise opgebouwd. Die ervaring zou beter benut en meer opgewaardeerd moeten worden. Daartoe kunnen linken gelegd worden tussen NGO's bevoegd voor milieu en ontwikkeling en tussen NGO's uit het noorden en het zuiden. In de nota lezen we op bladzijde 26 punt 2.2.1 dat "*de meeste NGO's bij de opstelling van hun projecten te weinig belang hechten aan een milieu-analyse*". Gelet op die pioniersrol inzake lokale projecten voor het beheer van de natuurlijke rijkdommen (duurzame landbouw, waterbevoorrading, bodemverbetering...), hebben de lokale actoren evenwel een grote milieu-expertise opgebouwd; een expertise die door DGIS benut en opgewaardeerd zou moeten worden.

4.4. Strategie en actieplan

Punt 3.3. van de nota: prioritaire aspecten

- [20] De nota beschrijft het niet-duurzame karakter van de huidige productie- en consumptiemodellen, maar verwijst nauwelijks naar duurzame modellen. De FRDO is van mening dat de Samenwerking zich meer zou moeten toeleggen op de ondersteuning van een duurzame productie en consumptie in de partnerlanden en zich zou moeten baseren op het principe van de gemeenschappelijke maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid. De partnerlanden hebben, in de meeste gevallen uit noodzaak, duurzame consumptie- en productiemodellen. DGIS zou deze bestaande modellen moeten ondersteunen. De ondersteuning van aangepaste technologieën gebaseerd op lokale kennis en tradities, is bijzonder belangrijk en zou een hoge prioriteit moeten zijn in de actie van DGIS. Ze zou moeten toezien op de rechtstreekse overdracht van de meest duurzame technologie. De raad beveelt ook de capaciteitsopbouw van de Belgische administratie terzake aan.
- [21] De FRDO betreurt dat de nota de kwestie van de giftige stoffen slechts zeer oppervlakkig behandelt. Het probleem van de giftige stoffen is nochtans aanwezig in de ontwikkelingslanden, vooral voor wat betreft pesticiden en biociden (veel van deze producten worden nog gebruikt in ontwikkelingslanden, terwijl ze in westerse landen verboden zijn). Dit probleem verdient de nodige aandacht, gezien hun giftige effecten op ecologisch niveau, hun mogelijke bioaccumulerende eigenschappen en de eventuele versturende invloed op de hormonen. Bovendien zien we in ontwikkelingslanden veel ongevallen met pesticiden door een slechte bescherming tijdens het gebruik, door overdosissen en door de vermenging van verschillende producten.
- [22] Een ander belangrijk thema, dat aan het vorige is gekoppeld en niet in de nota aan bod komt, is het thema van de duurzame landbouw. Duurzame landbouw, een van de prioritaire punten op de Top van Johannesburg (een van de thema's van de WEHAB), is rechtstreeks gekoppeld aan andere milieuthema's, zoals water, bodem, lucht en biodiversiteit. Dit is dus een zeer belangrijke kwestie in het kader van het beleid inzake giftige stoffen. De raad verwijst ter zake naar zijn advies over de nota Landbouw en Voedselveiligheid van 15 oktober 2002 (2002A16N).

- [23] De raad merkt op dat in de nota een duidelijke verwijzing naar de verbanden tussen "milieu" en "duurzame energie" ontbreekt. De nota zou moeten vermelden welke acties nodig zijn om het gebruik van hernieuwbare energiebronnen in ontwikkelingslanden te bevorderen.
- [24] De FRDO onderlijnt dat de presentatie die in de nota wordt gegeven van Clean Development Mechanism (CDM,) op blz. 36 (kader 3.2) niet correct is. De definitie van het Protocol van Kyoto (artikel 12) benadrukt dat het onderwerp van een Clean Development Mechanism erin bestaat de ontwikkelingslanden te helpen om een duurzame ontwikkeling op te bouwen en de industrielanden te helpen hun becijferde verbintenissen inzake beperking en vermindering van hun broeikasgassen-uitstoot te bereiken. Het CDM is een van de drie mogelijke flexibiliteitsmechanismen (naast de Joint Implementation (JI) en de Verhandelbare Emissierechten). De nota maakt geen onderscheid tussen de verhandelbare emissierechten (niet gebonden aan projecten in ontwikkelingslanden) en het CDM (gekoppeld aan projecten). De nota suggereert onterecht dat er een automatisch verband bestaat tussen de rechten die voortvloeien uit investeringen in het kader van het CDM en het systeem van de verhandelbare emissierechten.
- [25] Hoewel de FRDO benadrukt dat het CDM weliswaar kan bijdragen tot de gedeeltelijke naleving van de reductieverplichtingen inzake emissies van broeikasgassen in de industrielanden en de ontwikkelingslanden kan helpen zich te ontwikkelen op een manier die het milieu niet aantast, is de raad evenwel van mening dat industrielanden moeten streven naar oplossingen voor hun energievervlindende productie- en consumptiemodellen. Er moet immers worden vermeden om, in plaats van het principe "de vervuiler betaalt" toe te passen, in het kader van CDM-projecten de middelen bestemd voor de broeikasgassen-uitstoot. Er moet dan ook worden op toegezien dat de fondsen gebruikt voor CDM bijkomende middelen zijn bovenop die welke zijn bestemd voor de ontwikkelingshulp.
- [26] De nota moet ook wijzen op de risico's voor de biodiversiteit, gekoppeld aan een ondoordachte toepassing van het CDM. Zo bestaan er bijvoorbeeld bepaalde bebossingen van koolstofputten die ten koste zijn gegaan van natuurlijke ecosystemen van hoge biologische waarde. Indien gebruik gemaakt wordt van het CDM om de reductiestreefdoelen voor de emissies van broeikasgassen van België te bereiken, meent de FRDO dat de projecten ook op een reële manier moeten bijdragen tot de duurzame ontwikkeling van de partnerlanden. De raad verwijst naar zijn advies van 19 oktober 1999 over de flexibiliteitsmechanismen met daarin de voorwaarden waaraan CDM-projecten zouden moeten voldoen (1999A10N).

Punt 3.4.1. van de nota: de politiek

Op multilateraal niveau

- [27] De raad is van mening dat binnen het kader van het onderzoek naar de noodzakelijke versterking van het mondiale milieubeleid, de ondersteuning van de ontwikkelingslanden als een belangrijk aandachtspunt moet worden beschouwd. De programma's gericht op *capacity building* en technologieoverdracht zouden moeten versterkt worden en het strategisch partnership tussen UNEP en de *Global Environmental Facility* (GEF) zou moeten verstevigd worden.

Op direct bilateraal niveau

- [28] De Samenwerking moet een evenwicht vinden tussen enerzijds de vrijheid van het partnerland om over de hulp van de Samenwerking te beschikken en anderzijds de noodzaak om het gebruik van die hulp af te lijnen op de principes van duurzame ontwikkeling vastgelegd in internationale akkoorden en gesteund door de Belgische Samenwerking.

Op indirect bilateraal niveau

- [29] De Samenwerking moet een evenwicht vinden tussen enerzijds de vrijheid van de onrechtstreekse actoren en hun lokale partners om eigen hulpprogramma's uit te werken, en anderzijds de noodzaak om het gebruik van die hulp af te lijnen volgens de principes van duurzame ontwikkeling vastgelegd in internationale akkoorden en gesteund door de Belgische Samenwerking. DGIS moet erop aandringen dat de onrechtstreekse actoren van de samenwerking het milieuaspect in hun actiebeleid opnemen.

Punt 3.4.2. van de nota: Politieke lijnen

- [30] De FRDO treedt de nota bij wanneer daarin de nadruk wordt gelegd op het belang van een politieke dialoog met de partnerlanden inzake milieu om tot een goed milieubeheer te komen. Het is essentieel om een coherent ontwikkelingsbeleid te voeren dat steunt op de principes van duurzame ontwikkeling, waarin het milieu een horizontaal thema is. Net zo essentieel is de doeltreffende en transparante omzetting van de internationale milieu-akkoorden (MEA) in het nationale beleid.
- [31] De FRDO acht het even belangrijk om de partnerlanden te overtuigen van de noodzaak om een efficiënte coördinatie op te zetten tussen alle ministeriële departementen die een rol kunnen spelen in het beheer van de natuurlijke rijkdommen en van het milieu, zoals de departementen landbouw, energie, natuurlijke rijkdommen, bosbeheer, waterbeheer, transport, economie en sociale zaken, investeringen, ... De integratie van deze milieu-overwegingen in de diverse beleidsdomeinen is eveneens noodzakelijk. Het milieudepartement moet trouwens een vooraanstaande rol spelen in die coördinatie. In dat kader is de versteviging van de capaciteiten van het partnerland inzake milieu uiterst belangrijk. De opleiding van de ambtenaren in de partnerlanden moet worden georganiseerd op nationaal niveau (ministerieel niveau: uitbouw van de capaciteiten van de openbare ambtenaren) en op lokaal niveau in het kader van de 'dichtbij'-politiek (op het niveau van de gemeenten). De opbouw van die capaciteiten is eveneens noodzakelijk om de onderhandelingscapaciteiten op internationaal niveau van de partnerlanden te versterken.
- [32] De raad merkt op dat het vorige punt niet uitsluitend op de partnerlanden van toepassing is. In het kader van een coherent internationaal beleid, geldt die opmerking ook voor België. In België en in de EU kan die coördinatie nog verbeterd worden. De FRDO verwijst hier naar het investeringsbeleid, het exportbeleid, het energiebeleid, het landbouwbeleid, het visbeleid... De integratie van de milieu-overwegingen in die verschillende beleidsvormen heeft eveneens een impact op de situatie van de ontwikkelingslanden.

Punt 3.4.3. van de nota: Interventies

- [33] De raad vindt de voorafgaande analyse van de functionaliteit van interventies voor het leefmilieu in het kader van de ontwikkelingssamenwerking een goede aanpak van DGIS. Wat betreft investeringen die met middelen van DGIS worden ondersteund is de raad van mening dat de afspraken terzake van de Wereldtop over Milieu en Ontwikkeling van Rio (Agenda 21) en de Wereldtop over Duurzame Ontwikkeling van Johannesburg (*Plan of Implementation*) moeten worden nageleefd. In het algemeen acht de raad het aangewezen om elke investering met een potentieel belangrijk milieueffect, aan een milieu-risicoanalyse te onderwerpen.

Punt 4.2. Ontwerp van aangepaste middelen

- [34] De raad is verheugd over de aandacht die in de nota wordt besteed aan milieueffectenstudies en vraagt dat in het plan de nodige middelen worden voorzien voor de toepassing van deze evaluatiemiddelen. De raad betreurt dat in de nota enkel projecten op korte termijn met een beroep op een expertise op korte termijn zijn vermeld. DGIS zou die middelen moeten integreren in haar lange-termijnbeleid en een lange-termijnexpertise moeten opbouwen.

- [35] De raad benadrukt het belang om milieuprofielen per land (CEP) op te stellen, zie blz. 40, punt 3.4.1.2. van de nota, maar dringt erop aan om op termijn die profielen aan te vullen, zodat het beleid kan steunen op profielen voor duurzame ontwikkeling.
- [36] De FRDO raadt DGIS aan een praktische handleiding op te stellen met daarin concrete informatie over de integratie van het leefmilieu in de uitvoering van projecten en samenwerkingsprogramma's. De handleiding kan ook gebruikt worden door de attachés op het terrein. DGIS kan zich inspireren op de handleiding van de DFID (*Department for International Development*, Groot-Brittannië).
- [37] De raad betreurt dat er weinig extra human resources zijn gepland voor de uitvoering van deze strategie.

Punt 5.3. Opvolging

- [38] De opvolging en de evaluatie van de uitvoering van de strategische nota zijn essentieel. De raad vraagt DGIS om een jaarlijkse evaluatie te plannen van de uitvoering van de nota. Daarnaast zou DGIS dynamische middelen voor de opvolging en monitoring van de vorderingen moeten ontwikkelen en zou het de milieuprocedures aan de nieuwe agenda's van de ontwikkelingshulp moeten aanpassen. De opvolging zou moeten verlopen in het kader van een geregeld overleg met de actoren van de civiele maatschappij.

Bijlagen

Bijlage 0: De milieurelevante doelstelling van het implementatieplan van Johannesburg

Hoofdstuk II. (van het plan) Uitroeiing van armoede'

8. Tegen 2015 het aandeel van de bevolking te halveren dat geen toegang heeft tot veilig drinkwater en eveneens het aandeel van de bevolking te halveren dat geen toegang heeft tot basis sanitaire voorzieningen.

9.a. De toegang te verbeteren tot betrouwbare, betaalbare, economisch leefbare, sociaal aanvaardbare en milieuvriendelijke energiediensten en hulpbronnen, rekening houdend met nationale eigenheden en omstandigheden.

Hoofdstuk III. Wijziging van niet-duurzame productie en consumptiepatronen:

15. De ontwikkeling aanmoedigen en bevorderen van een tienjarig kader van programma's ter ondersteuning van regionale en nationale initiatieven ter versnelling van de omschakeling naar duurzame consumptie en productie, zodat sociale en economische groei bevorderd kan worden binnen de grenzen van de draagkracht van ecosystemen door de economische groei en de achteruitgang van het milieu aan de orde te stellen. Dit moet gebeuren door een verbeterde efficiëntie en duurzaamheid in het gebruik van hulpbronnen en productieprocessen, en door vermindering van de uitputting van hulpbronnen, van verontreiniging en van afval. Alle landen moeten tot actie overgaan, waarbij, rekening houdend met de ontwikkelingsnoden en mogelijkheden van ontwikkelingslanden, ontwikkelde landen het voortouw dienen te nemen, door vrijmaking, uit allerlei bronnen, van financiële en technische bijstand en van capaciteitsopbouw voor ontwikkelingslanden.

17. De kwestie van productie- en consumptiepatronen integreren in beleidslijnen, programma's en strategieën gericht op duurzame ontwikkeling en waar toepasselijk eveneens in armoedebestrijdingstrategieën,.

18. De verantwoordelijkheid en **toerekenbaarheid** van bedrijven inzake milieu en sociale zaken bevorderen.

19. Relevante overheden op alle niveaus aanmoedigen om overwegingen van duurzame ontwikkeling in rekening te nemen bij hun beslissingsprocessen,... Dit omvat acties op alle niveaus ten einde onder meer a) Steun te verlenen aan de ontwikkeling van duurzame ontwikkelingsstrategieën en -programma's, daarbij inbegrepen hun integratie met beslissingsprocessen inzake investeringen in infrastructuur en industriële ontwikkeling en b) Blijvend de internalisering te bevorderen van milieukosten evenals het gebruik van economische instrumenten, rekening houdend met de benadering dat de vervuiler in principe de kosten moet dragen van de vervuiling en e) Gebruik te maken van procedures gericht op milieueffectrapportering.

20.e. Het **energieaanbod** te diversifiëren door de ontwikkeling van geavanceerde, properder, meer efficiënte, betaalbare en kosteneffectieve energietechnologieën. Het wereltaandeel van hernieuwbare energiebronnen met hoogdringendheid substantieel verhogen...Hierbij moet verzekerd worden dat het energiebeleid mede steun biedt aan de inspanningen van ontwikkelingslanden om armoede te bestrijden.

21. Inzake **transportdiensten en systemen** een geïntegreerde beleidsbenadering te bevorderen op nationaal, regionaal en lokaal vlak ten einde duurzame ontwikkeling te bevorderen, daarbij inbegrepen beleid en planning inzake landgebruik, infrastructuur, openbare vervoerssystemen en netwerken voor goederentransport. Dit alles met het oog op het verstrekken van veilige, betaalbare en efficiënte transportmogelijkheden, terwijl tegelijk de energie-efficiëntie verhoogd wordt, de vervuiling en verkeersopstopping verminderd worden, negatieve gezondheidseffecten teruggedrongen worden en grenzen gesteld worden aan

suburbanisatie...(dit onder meer door (punt b) technische en financiële bijstand te leveren aan de ontwikkelingslanden ...)

22. **Afval** voorkomen en verminderen en het hergebruik, de recyclage en het gebruik van milieuvriendelijke materialen maximaliseren, om de negatieve gevolgen voor het milieu te verminderen en het efficiënt gebruik van hulpbronnen te verbeteren... en dit met technische en andere bijstand voor de ontwikkelingslanden.

23. Het in Agenda 21 opgenomen engagement te hernieuwen om te komen tot een degelijk beheer van **chemische stoffen**, doorheen hun levenscyclus, evenals van **gevaarlijke afvalstoffen**, met het oog op duurzame ontwikkeling en op de bescherming van de menselijke gezondheid en van het milieu; dit houdt onder andere in dat er naar gestreefd wordt om tegen 2020 te bereiken dat chemische stoffen gebruikt en geproduceerd worden op manieren die een minimalisatie inhouden van aanzienlijke negatieve gevolgen op de menselijke gezondheid en het milieu; bij dit streven dient men zich te baseren op transparante en wetenschappelijk onderbouwde risicobeheersingsprocedures, rekening houdende met de voorzorgsbenadering zoals uiteengezet in principe 15 van de Rio-Verklaring inzake Milieu en Ontwikkeling; tevens de ontwikkelingslanden te steunen in het versterken van hun capaciteit om tot een degelijk management te komen van chemische stoffen en gevaarlijke afvalstoffen, door te voorzien in technische en financiële hulp.

Hoofdstuk IV. Bescherming en beheer van natuurlijke hulpbronnen die de basis vormen van economische en sociale ontwikkeling

24. ...Het beheer van natuurlijke hulpbronnen op een duurzame en geïntegreerde wijze is wezenlijk voor duurzame ontwikkeling. In dat opzicht en om de huidige trend van achteruitgang van natuurlijke hulpbronnen om te keren is het noodzakelijk strategieën uit te voeren die op nationaal of waar passend regionaal niveau vastgestelde doelstellingen zouden moeten bevatten om ecosystemen te beschermen en om een geïntegreerd beheer te bereiken van aan land en water verbonden hulpbronnen evenals van biotische hulpbronnen, ...

25 Voor water: zie oa. DST drinkwater hierboven (8)

26. **Geïntegreerde plannen voor watervoorraadbeheer en voor rationeel watergebruik** te ontwikkelen tegen 2005, met steun aan de ontwikkelingslanden...

27. Ontwikkelingslanden en landen met economieën in transitie te steunen in hun inspanningen om de hoeveelheid en de kwaliteit van **watervoorraden** op te volgen en te evalueren, daarbij inbegrepen door de uitbouw en/of de verdere ontwikkeling van nationale monitoringnetwerken en gegevensbestanden inzake de watervoorraden en de ontwikkeling van relevante nationale indicatoren.

28. **Watervoorraadbeheer** en wetenschappelijke inzichten in de watercyclus te verbeteren door samenwerking inzake gezamenlijke observatie en onderzoek, en daartoe het delen van kennis aan te moedigen en te bevorderen, en te voorzien in capaciteitsopbouw en technologieoverdracht (daarbij inbegrepen afstandswaarnemingen en satelliettechnologieën), in onderlinge overeenstemming, in het bijzonder aan ontwikkelingslanden alsook aan landen met economieën in transitie.

30. **Oceanen, zeeën, eilanden en kustgebieden** vormen een geïntegreerde en wezenlijke component van het ecosysteem van de aarde en zijn van cruciaal belang voor de globale voedselveiligheid en voor de aanhoudende economisch welvaart en het welzijn van vele nationale economieën, in het bijzonder in ontwikkelingslanden. Het verzekeren van duurzame ontwikkeling van de oceanen vereist effectieve coördinatie en samenwerking, inbegrepen op globaal en regionaal vlak, tussen relevante agentschappen en acties op alle niveaus...

31. Om een **duurzame visserij** te bereiken is het noodzakelijk bestanden te handhaven of te herstellen op zodanige niveaus dat ze de maximale duurzame vangst kunnen genereren met als opzet dit herstel voor uitgeputte bestanden te bereiken bij hoogdringendheid en waar mogelijk tegen niet later dan 2015.

33. De implementatie te bevorderen van het Wereldactieprogramma voor de **bescherming van het Mariene Milieu tegen op land gevestigde activiteiten** en van de Montreal verklaring in dat verband, met in de periode 2002-2006 bijzondere aandacht voor **stedelijk afvalwater**, voor de fysieke verandering en de vernietiging van habitats, en voor nutriënten- en dit door acties op alle niveaus (door o.a. de capaciteiten te versterken van ontwikkelingslanden).

38. (...) Het VN-Kaderverdrag inzake **Klimaatverandering** is het centrale instrument voor de aanpak van klimaatverandering als globale zorg, en we herbevestigen ons engagement om het uiteindelijke doel ervan te bereiken, i.e. de stabilisatie van de broeikasgasconcentraties in de atmosfeer op een niveau dat gevaarlijke antropogene interferentie met het klimaatsysteem voorkomen; en dit binnen een tijdspad dat volstaat om ecosystemen toe te laten zich op natuurlijke wijze aan te passen aan klimaatverandering, om te verzekeren dat de voedselproductie niet bedreigd wordt en de economische ontwikkeling voortduurt op een duurzame manier; tevens dient dit te gebeuren in overeenstemming met onze gemeenschappelijke maar gedifferentieerde verantwoordelijkheden en onze respectievelijke capaciteiten...door o.a. initiatieven (c) om in technische en financiële bijstand en capaciteitsopbouw te voorzien t.b.v. ontwikkelingslanden of landen met economieën in transitie

39. De samenwerking te vermeerderen op internationaal, regionaal en nationaal niveau ten einde **luchtvervuiling** te verminderen, daarbij inbegrepen grensoverschrijdende luchtvervuiling, zure neerslag, en de aantasting van de ozonlaag, met inachtneming van de Rio-principes...

(a) De mogelijkheden van ontwikkelingslanden en landen met economieën in transitie te versterken om de gevolgen van luchtvervuiling te meten, te verminderen en in te schatten, daarbij inbegrepen gezondheidseffecten, en te voorzien in financiële en technische steun voor deze activiteiten;

d)Voor ontwikkelingslanden tegen 2010 de toegang te verbeteren tot betaalbare, toegankelijke, kosteneffectieve, veilige en milieuvriendelijke alternatieven voor ozonvernietigende stoffen, en hen bij te staan in de uitvoering van het schema voor het geleidelijk uit productie nemen dat vastgesteld is onder het Montreal Protocol.

40. b)Geïntegreerde **land- en watergebruiksplannen** te ontwikkelen en uit te voeren, die gebaseerd zijn op het duurzame gebruik van hernieuwbare hulpbronnen en op geïntegreerde inschattingen van sociaal-economische draagkracht en de draagkracht van het milieu, en de capaciteit te versterken van regeringen, lokale overheden en gemeenschappen om de hoeveelheid en de kwaliteit van land- en watervoorraden op te volgen en te beheren;

o)Programma's te bevorderen voor het milieuvriendelijk, effectief en efficiënt gebruik van praktijken ter bevordering van de bodemvruchtbaarheid en bestrijdingsmiddelen voor ongedierte in de landbouw

41. De implementatie te versterken van het VN Verdrag ter Bestrijding van **Verwoestijning** in Deze Landen die Ernstige Droogte en/of Verwoestijning Ondergaan, in het bijzonder door in Afrika de oorzaken van verwoestijning en de landdegradatie aan te pakken, met het oog op bodembehoud en herstel, en door de armoede aan te pakken die voortkomt uit landdegradatie. Dit zou acties op alle niveaus inhouden om onder meer a) Adequate en voorspelbare financiële middelen te mobiliseren, evenals overdracht van technologieën en capaciteitsopbouw op alle niveaus.

44....Het **Biodiversiteitsverdrag** is het sleutelinstrument voor het behoud en het duurzame gebruik van biologische diversiteit en voor de eerlijke en rechtvaardige verdeling van voordelen die voortkomen uit het gebruik van genetische hulpbronnen. Een meer efficiënte en samenhangende implementatie van de drie hoofdoelen van dit Verdrag, en het bereiken, tegen 2010, van een betekenisvolle vermindering in de huidige verliestrend aan biologische diversiteit, zullen vereisen dat nieuwe en additionele financiële en technische middelen ingezet worden in de ontwikkelingslanden; er zijn in dat verband initiatieven nodig op alle niveaus om...onder meer d) Het Biodiversiteitsverdrag en zijn bepalingen uit te voeren – daarbij inbegrepen de actieve opvolging van zijn werkprogramma's en beslissingen door nationale, regionale en globale actieprogramma's, in het bijzonder de nationale biodiversiteitstrategieën en

actieplannen – en hun integratie te versterken in relevante intersectorale strategieën, programma's en beleidslijnen, daarbij inbegrepen deze die verband houden met duurzame ontwikkeling en uitroeiing van armoede, en eveneens deze initiatieven die een op gemeenschappen gebaseerd duurzame gebruik van biologische diversiteit bevorderen en h) Te voorzien in financiële en technische steun aan ontwikkelingslanden, daarbij inbegrepen capaciteitsopbouw, teneinde de inspanningen te vermeerderen inzake inheems en op gemeenschappen gebaseerd biodiversiteitbehoud.

45. ...Duurzaam **bosbeheer** van zowel natuurlijke als aangeplante bossen en van zowel hout- als niet-hout-producten is van wezenlijk belang om duurzame ontwikkeling te bereiken en is van cruciaal belang om armoede uit te roeien, om ontbossing significant te verminderen, om een halt toe te roepen aan het verlies van bossenbiodiversiteit en aan degradatie van land en hulpbronnen, en om voedselveiligheid te verbeteren evenals de toegang tot veilig drinkwater en betaalbare energie; ...Het bereiken van duurzaam bosbeheer, zowel nationaal als globaal, onder meer door samenwerkingsverbanden tussen geïnteresseerde regeringen en andere belanghebbenden – daarbij inbegrepen de private sector, inheemse en lokale gemeenschappen en niet-gouvernementele organisaties – is een wezenlijk doel van duurzame ontwikkeling. Het gaat hierbij om acties op alle niveaus om: onder meer f) Samenwerkingsverbanden evenals internationale samenwerking te creëren en te versterken ter ondersteuning van: het voorzien in een verhoging van de financiële middelen, de overdracht van milieuvriendelijke technologieën, handel, capaciteitsopbouw, afdwinging van boswetgeving en -bestuur op alle niveaus, evenals geïntegreerd land- en voorraadbeheer om duurzaam bosbeheer uit te voeren, daarbij inbegrepen de actievoorstellen van de Intergouvernementeel Panel inzake Bossen (IPF)/Intergouvernementeel Forum inzake Bossen (IFF);....

Hoofdstuk VI. gezondheid en duurzame ontwikkeling

54. De capaciteit van **gezondheidszorgsystemen** te versterken ten einde te voorzien in basisgezondheidszorg voor iedereen op een efficiënte, toegankelijke en betaalbare wijze, gericht op het voorkomen, onder controle houden en behandelen van ziekten, en ten einde milieugerelateerde bedreigingen voor de gezondheid te verminderen... Het gaat hierbij om acties op alle niveaus om onder meer... k)Initiatieven te lanceren voor de opbouw van internationale capaciteit, voor zover passend, met het oog op de inschatting van de verbanden tussen gezondheid en milieu, en de aldus verworven kennis te gebruiken om meer effectieve nationale en regionale beleidsreacties te bekomen op milieubedreigingen ten aanzien van de menselijke gezondheid.

56. **Ademhalingsziekten en andere gezondheidsproblemen ten gevolge van luchtvervuiling** te verminderen, met bijzondere aandacht voor vrouwen en kinderen, door:

- a) Regionale en nationale programma's te versterken via technische en financiële bijstand aan ontwikkelingslanden, daarbij inbegrepen door publiekprivate partnerschappen;De afbouw van lood in benzine te steunen;
- b) Inspanningen te versterken en te steunen voor emissievermindering, door het gebruik van properder brandstoffen en moderne vervuilingverminderende technieken;
- c) Ontwikkelingslanden bij te staan in het verstrekken van betaalbare energie aan plattelandsgemeenschappen, vooral om, voor het koken en verwarmen, de afhankelijkheid te verminderen van traditionele brandstoffen die de gezondheid van vrouwen en kinderen in het gedrang brengen.

Bijlage 1. Aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 17 december 2002

3 van de 4 voor- en ondervoorzitters

T. Rombouts, A. Panneels, R. Verheyen

5 van de 6 vertegenwoordigers van de NGO's voor milieubescherming

G. De Schutter (Inter-Environnement Bruxelles, IEB), V. Kochuyt (Birdlife Belgium), G. Lejeune (World Wide Fund for Nature - Belgium, WWF), R. Moreau (Greenpeace Belgium), S. Van Hauwermeiren (Bond Beter Leefmilieu, BBL)

3 van de 6 vertegenwoordigers van de NGO's voor ontwikkelingssamenwerking

B. Bode (Broederlijk Delen), S. Englebienne (Oxfam-Solidarité), G. Fremout (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO)

de 2 vertegenwoordigers van de NGO's die de belangen van verbruikers verdedigen

C. Rousseau (Centre de Recherche et d'Information des Organisations des Consommateurs, CRIOC), P. Van Cappellen (Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties)

3 van de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties (*)

F. Philips (Algemeen Belgisch Vakverbond, ABVV), B. Melckmans (Fédération Générale du Travail de Belgique, FGTB), A. Wilmart (Confédération des Syndicats Chrétiens de Belgique, CSC)

4 van de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties (*)

C. Bosch (Federatie Voedingsindustrie, FEVIA), I. Chaput (Fédération des Entreprises de Belgique, FEB), C. Klein (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem), P. Vanden Abeele (Unie van Zelfstandige Ondernemers, UNIZO)

de 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten

H. De Buck (Electrabel), D. Rigaux (Samenwerkende vennootschap voor Productie van Electriciteit, SPE)

4 van de 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus

L. Hens (Vrije Universiteit Brussel, VUB), L. Lavrysen (Universiteit Gent, UG), J.-P. van Ypersele (Université Catholique de Louvain, UCL), H. Verschure (Katholieke Universiteit Leuven, KU Leuven)

Totaal: 26 van de 38 stemgerechtigde leden (*)

(*) momenteel moeten de werknemersorganisaties nog 2 vertegenwoordigers voordragen en de werkgeversorganisaties 1 vertegenwoordiger.

Bijlage 2. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies

De werkgroep internationale betrekkingen vergaderde op 26 september, 2 oktober, 7 november en 3 december 2002 om dit advies voor te bereiden.

Bijlage 3. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies

Stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

Prof. Han VERSCHURE (Katholieke Universiteit Leuven) – Voorzitter van de werkgroep

B. BODE (Broederlijke Delen), J. BOSMAN (KWIA), E. DE WANDELER (VBO), F. DOUVERE (RUG), A. FRANKLIN (FP Conv Biodiversité), B. GLOIRE (Oxfam solidarité), G. LEJEUNE (WWF), M. POZNANSKI (CSA), L. RIJNHOUT (VODO), M. PANS (ABVV), S. VAN HAUWERMEIREN (BBL), H. VERLEYEN (11.11.11)

Niet-stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

I. DRIES (Gewestelijk Milieu Overleg – GMO), J. REYNAERS (ICDO)

Uitgenodigde deskundigen

R. VAN DE PUTTE (DGCI)

Secretariaat

J. DE SMEDT, K. SAQUI